

NEDOKONČANI POGOVOR S PROF. DR. VLADIMIRJEM KLEMENČIČEM

Igor Lipovšek*

Prof. dr. Vladimir Klemenčič je svojo ustvarjalno pot sklenil 27. maja 2013. Tudi po upokojitvi je bil ves čas navzoč v javnosti in geografski znanosti ter predavatelj in gost na predavanjih, simpozijih in okroglih mizah. Študenti se ga spominjajo kot profesorja, ki je imel občutek tako za zaznavanje smernic družbenogeografskega raziskovanja kot za oceno kulturnih, gospodarskih ter političnih razmer ter nanje vezanih aktualnih vprašanj in problemov. Bil je mentor, ki nikoli ni deloval vzvišeno, mesijansko; celo za najmlajše študente je bil eden od geografskih kolegov. Jeseni 2012 je bil z njim opravljen prvi del intervjuja, nato zimski telefonski pogovor in dogovor za spomladansko nadaljevanje intervjuja, ki je bilo dvakrat prestavljeno. Žal za vedno. Zato intervju objavljamo nedokončan.

Na simpoziju ob osemdesetletnici ga je Anton Gosar opisal kot motivatorja za mednarodno sodelovanje; podpornika študentov, plodovitega producenta strokovnih zamisli in idej; tudi tistih z roba geografske znanosti, ki so se šele pozneje pokazale za dobre. Kot znanstvenika, ki je ukalupljeni, metodološko ozkosrčni in z natančnimi metodološkimi postopki zacementirani znanosti vedno držal življenjsko ogledalo. Kot hitro in fotografsko zaznavajočega za jedro problema in bistvo problemov – s splošno podobo in z velikim smislom za podrobnosti; s takojšnjimi ustreznimi vprašanji o vzrokih, ki so problem, pojav ali proces ustvarili. Kot s ključne deskripcije sposobnega se takoj usmeriti na potencialni vzvode, ki preoblikujejo pokrajino. Kot prepoznavalca pokrajinske značilnosti, ljudi, njihovih interesov, družbene politike ter izrabe in podobe pokrajine. Kot graditelja socialnogeografske osi Ljubljana – München, ki je z njo umeščal slovensko geografijo na zemljevid sveta in dokazal, da ne gre za geografski dualizem, ampak za zelo kompleksen pristop k preučevanju pokrajine. Kot geografskega »laboranta«, ki je na primeru Slovenije raziskoval in dokazoval izjemno hitrost družbene preobrazbe. Kot začetnika politične geografije; skrbnika obmejne in problematike manjšin in zamejcev. Kot geografskega menedžerja in graditelja raziskovalne infrastrukture za samozavest geografije.

Zakaj ste se odločili za študij geografije?

Za šalo sem vedno rekel, da sem na univerzi portirja vprašal, kaj je najlažje študirati. V resnici pa me je tja pripeljala raziskovalna žilica, povezana z otroško radovednostjo, mladeniškim športom, željo po spoznavanju, kako ljudje živijo in ravnajo, kako se to kaže v pokrajini. In kako pokrajino uporabiti in za kaj jo namenjati, da bo posameznik živel v skladu s svojimi pričakovanji in se bo družba čim bolj razvijala. Zaznamovala pa so me tudi štiri vojna leta. Mobiliziran sem bil v nemško vojsko. Vpoklicu se nisem mogel izogniti, ker bi ogrozil celotno družino, ki je delala za OF. V nemški vojski sem nekako preživel, ker sem znal dobro nemško, brati zemljevide

* Igor Lipovšek je profesor geografije in sociologije. Pedagoški svetovalec za geografijo na Zavodu RS za šolstvo, Parmova 33, Ljubljana.
E-naslov: igor.lipovsek@zrss.si

in se prilagajati pokrajini. Prebегnil sem k Rusom, ki bi me ubili, če naju s kolegom ne bi branil ruski oficir, ki sva ga ranjenega oskrbela in se z njim pogovarjala po »slovansko«. Javil sem s k jugoslovanskim prostovoljcem, a na srečo me niso posli na sremsko fronto, kjer je padlo veliko mojih tovarišev. Vojna leta so me usmerila na boj za preživetje, v katerem ti uspe, če obvladaš okolje in okoliščine. Od tod do geografije, ki tudi preučuje večno spreminjajoče se okoliščine, pa je samo korak.

Na oddelku nas je bilo leta 1946 vseh skupaj osemnajst: profesorjev, službujočih in študentov. In zanimivo, da smo imeli različno vojno zgodovino, tako različno, da bi se morali streljati med sabo, a smo povsem razumeli, zakaj se je kdo tako odločil, kot se je. Bili smo spravljani med sabo. Imeli smo dostop do dokumentov, ki bi lahko marsikoga kompromitirali, a smo jih uničili, ker se jih pozneje lahko drugače interpretira in zlorabi. Po vojni so bile razmere napete, sumljivi s(m)o bili vsi. Zlasti tisti, ki smo imeli med vojno kakršen koli stik z Nemci. Mimogrede si bil ožigosan za fašista, marsikdo niti državljanstva ni dobil. Ko pomislim na to, si rečem, da sem imel veliko srečo.

Kot zanimivega študenta me je prepoznal profesor Melik in me v doktorskem študiju usmeril v tisto, česar sam ni temeljito raziskoval. Tako sem spoznaval pokrajino med Snežnikom in Slavnikom ter se usposobil za temeljno socialnogeografsko veščino – anketiranje.

Profesor Melik je bil bolj človek terenskega raziskovanja, zanimiva je njegova misel, da je pokrajino treba spoznavati z nogami. Profesor Ilešič pa je bil človek temeljitega predhodnega študija in potem je pokrajino razvozlal od daleč, s hriba. Oba sta naredila geografijo za renomirano stroko. Za nas, socialne geografe, ki preučujemo predvsem današnje procese, je morda Melikov pristop primernejši. Hvaležen pa sem Ilešiču za nekaj, kar sem na začetku kariere sovražil in mi je ubijalo samozavest. Po desetkrat sem moral popravljati besedila. Ilešič je izhajal iz meščanskega okolja, imel široko izobrazbo, ki je mi, ki smo rasli v vojni, nismo bili deležni; nismo razvili pisalnih veščin. Tako sem se od njega naučil pisati, postavljati je tudi ostre strokovne meje: kaj je geografsko in kaj ne. Intuitivno pa sem se privadil pisati tudi tako, da je bilo všečno eminentam in takratni ideologiji, razumljivo in uporabno naročniku ter strokovno neoporečno.

Potem sem dobil štipendijo za preučevanje Koroške in tam spoznal svojo ženo. Od takrat je Koroška stalnica mojega raziskovanja, pa če so mi raziskavo naročili ali ne.

Predvsem onstran Karavank sem spoznaval, da je zgodovina za pretekli čas, geografija pa za sedanjí čas.

In za svoje zasluge ste prejeli Tischlerjevo nagrado.

Kar nekaj del o Koroški sem napisal; najbolj celovito v zadnji knjigi, ki sva jo ustvarila s sinom Matjažem. Z zamejci, zdomci in izseljenci sem veliko sodeloval, kar je bil dober kapital tudi za poznejše strokovno komuniciranje s svetom.

In kako vidite Koroško danes?

Germanizacija poteka že od sredine 19. stoletja. Po plebiscitu je bilo vprašanje ozemlja zaključeno. Po drugi svetovni vojni je Sovjetska zve-

za še postavljala v imenu Jugoslavije nekatere zahteve, a po resoluciji informbiroja, ko je Jugoslavija prekinila odnose z njo, je bil 7. člen državne pogodbe največ, kar se je dalo iztržiti, saj so drugi zavezniki vprašanje Avstrije želeli čim prej končati. Ob tem se je avstrijska politika ves čas sklicevala na angleško stališče o prevladujočem deležu. Zato je v vseh popisih poskusila naštet čim manj Slovencev ter obenem dvigala mejo potrebnega deleža Slovencev na nekem območju, da bi bile pravice uresničene. Zato uradna politika govori o 12.000 Slovencih, čeprav se slovenskega bogoslužja po podatkih Katoliške cerkve udeležuje več kot 20.000 vernikov. Žal je politična prodornost Slovenije šibka in so sedanje dvojezične table bolj posledica mednarodnega pritiska. Resnici na ljubo pa Slovenija manjšino gospodarsko kar dobro podpira. Jedro slovenstva so intelektualci, kmetje in tri srednje šole, v katere se vpis povečuje; ampak težava nastopi, ko zaradi tega, ker nekateri ne znajo dobro slovensko, na hodnikih postaja občevalni jezik dijakov nemški. Pred pol stoletja so bile slovenske kmečke družine velike in je bilo včasih na gimnaziji tudi po pet otrok ene družine; Mohorjeva družba je zgradila tudi dijaški dom, v katerem so se družili. Zdaj pa je velika večina vozačev. V prvih letih je ravnatelj Tischler organiziral, da so nune za dijaški dom zbirale hrano pri kmetih. Tako je šolstvo stabiliziral. Zdaj je faza modernizacije, ki šolo posodablja in jo dela zanimivo tudi za nemške otroke. Problem Koroške pa je njena gospodarska nerazvitost; zato veliko študentov ostaja na Dunaju ali pa gre v Gradec. Čeprav je po drugi strani res, da so se vsi Slovenci, ki na Koroškem in v Avstriji kulturno, prosvetno, politično in gospodarsko kaj pomenijo, šolali na celovski gimnaziji. Brez nje bi bili koroški Slovenci na ravni izseljencev.

Ali je koroška manjšinska problematika podobna drugim v Evropi in po svetu?

Manjšinska problematika na avstrijskem Koroškem je specifična. Tu se ljudje morajo že stoletje opredeljevati: za slovenstvo, za plebiscit, za partizanstvo, za ofenzivnost, za javno navzočnost ... Protislovenci so imeli vedno podporo oblasti; najbolj očitno v času nacizma. Protislovenci so bili zapriseženi nacisti in so partizane izdajali. Partizani pa so se maščevali. Gestapo ni reagiral takoj. Dopustil je, da so se stvari razplamtele, in ko je dobil neizpodbitne dokaze, je udaril z vso silo – z represalijami, množičnimi usmrčitvami in pošiljanjem v koncentracijska taborišča. Partizani, torej Slovenci, so se ponovno maščevali. In na Koroškem sta se srd in sovraštvo za dolga leta zagrizla v bližnje in daljne sorodnike pobitih. Ti so največja skupina, ob njih pa trdo nemškutarsko jedro in tisti, ki se pač podredijo. O tem piše Maja Haderlap v odličnem romanu, ki povezuje vojni, socialni in nacionalni vidik odnosov na Koroškem. Čakam, da se kaj takšnega zgodi tudi na tej strani Karavank, kjer tako rdeči kot črni vojno zgodovino pišejo iz dolenjske izkušnje, premalo pa iz gorenjske, štajerske in primorske. Ni še celovite ocene prispevka prekomorcev in prisilno mobiliziranih; še posebej tistih, ki so prebegnili k partizanom. Šlo je za izvežbane vojake. A to je politično nezanimiva tema. Ali pa se kdo boji resnice, tako kot Avstrijci resnice o Koroški.

Mora Avstrija denacifikacijo narediti po nemškem zgledu?

Za to je prepozno. Nemci so jo res zgledno napravili. Čeprav na primer: nemški profesor Hardke je bil po vojni oviran, ker je med vojno sodeloval

s francoskim odporniškim gibanjem. O pravnih zablodah je pripravil tudi seminar in spodbudil državljane, da so protestirali. Od njega sem se veliko naučil, saj je bil neizpros in oster kritik.

Nemški profesorji so bili ostri v medsebojni polemiki tudi na simpoziju ob Vaši 80-letnici; zlasti ob vprašanju narodnih in verskih manjšin.

Poslušajte, Nemce okoliščine silijo v to. Italijani in Grki so se asimilirali, Turki ne; v revnih delih nemških mest je javni občevalni jezik turški. In Nemčija vlaga veliko truda, da se pogovarja tako z manjšino kot z večino in miri strasti. V Avstriji je drugače: njihova oblast je podpirala protislovenske organizacija in ščuvala. Zato ji je danes veliko težje.

Bo pa problem migrantov v Evropi večer, saj celina potrebuje delovno silo. Priseljenci pa ne le da prinašajo svojo kulturo; imajo tudi višji naravni prirastek od avtohtonega prebivalstva. Saj podobno je bilo na Kosovu. Na albanske družine, ki so imele premalo otrok, so delali formalne in neformalne pritiske; Srbi so se preseljevali v Beograd in tudi Črnogorcev s Kosova je veliko v Beogradu. In mogoče bi se problem Kosovske Mitrovice lahko celo »rešil« z delitvijo ozemlja, če ne bi imeli vmes pasu albanskega prebivalstva.

Nemški geografi so pri tem zelo prodorni. Schafer govori o mirovni geografiji oz. geografiji miru. Rad strokovno provocira, je pa konstruktiven in je nemško-turški ombudsman. Ne govori o izrabi zemljiškega, ampak srčnega prostora. Rupert, recimo, je geografski papež. Kellner pa izvrsten operativec, ki mu uspe udejanjati geografijo v praksi.

Če se vrneva na Koroško; kako je z gospodarsko močjo Slovencev?

Dober kazalnik moči so časopisni in drugi oglasi. V Podjuni jih je vse več v slovenščini. Tudi slovenski kmetje so povezani in močni. Do 1. svetovne vojne je bila enaka zemljiška struktura na obeh straneh Karavank. Potem so oni povečevali zemljišča in zmanjševali število kmetij, pri nas pa ne. Po drugi svetovni vojni je prišel še zemljiški maksimum in je danes le 10–15 % kmetij na Slovenskem dovolj velikih za evropsko tržišče. 1/3 kmetij je brez dedičev – začelo se bo zaraščati. Gre za proces, ki ga oblastniki ne razumejo. Spreminja se značaj in vsebina ter podoba pokrajine. Oblastniki pa ne razumejo pomena lastniške strukture; niti zdajšnji niti prejšnji; preveč se ukvarjajo z ekonomiko prostora. Z Jožetom Pučnikom sva pred pol stoletja oba opozarjala na nesmisel zemljiškega maksimuma, le da on z ideološkega, jaz pa z geografskega. Menda je Edvard Kardelj zahteval vse, kar sva napisala, in je tudi to vplivalo nanj, da je postal strpnejši do kmetov in je oblast pozneje omogočala z najemom obdelovati kmetu tudi več kot deset hektarski maksimum.

No o manjšinski problematiki sem se veliko pogovarjal tudi z nekdanjim predsednikom dr. Túrkom, ko je delal na SZDL. On dobro razume problematiko in ne sprejema sedanjih zakonskih rešitev za manjšino. Tudi nekdanji ustavni sodnik Ude je dokazal, da ne ustrezajo 7. členu. Ampak Slovenija kar omahuje in se ne prijavi kot naslednica Jugoslavije pri Avstrijski državni pogodbi. Kot kaže, je Avstriji uspelo slovensko zunanjo politiko prepričati, naj ne vztraja pri pogodbi, ki pravzaprav delno omejuje popolno avstrijsko suverenost. Na srečo ima manjšina prvič ljudi, ki imajo znanje, voljo in potrpljenje, da se za svoje pravice bojujejo s pravnimi sredstvi.

Za boljše spoznavanje sem napisal v nemščini knjigo o problemu manjšin, a je avstrijska politika dosegla začasno preprečitev predstavitve na Dunaju. Avstrija je sicer zaradi takšnih protimanjšinskih ravnanj v neprijetnem položaju. In poskuša tudi z nedemokratičnimi sredstvi preprečevati širjenje glasu o resnici. Živimo sicer v demokratični Evropi, a naivni ne smemo biti: demokracije je samo toliko, kolikor si je lahko vzameš in kolikor jo prepoznaš. Ljudje zakonov ne poznamo ali jih oblast pogosto spreminja ali po svoje razlaga, interpretira. Mislim, da bi v šolskih programih morali najti prostor tudi za pravne vsebine, ker nam pravna zavest in pravni občutek manjkata. V tem pogledu tudi pravna fakulteta ne naredi dovolj.

Imate naziv ambasador znanosti. Kaj je še tisto, kar mora znanstvenik poleg Klemenčičeve socialnogeografske šole in mednarodnih stikov narediti, da doseže to čast?

To je tudi priznanje slovenski geografiji. V sedemdesetih letih je geografija napravila tudi kakovostni premik k ljudem, h komuniciranju z ljudmi; tudi anketiranju. Saj ljudje preoblikujejo pokrajino. Ljudje živijo v prostorskih strukturah, in če se geografija tega ne zave, lahko, tako kot v nekaterih državah, propade; tudi v šolah je ni več. Slovenski geografi pa vedno razkrivajo slovensko regionalno problematiko in njihove raziskave so tudi didaktično uporabne. Mimogrede: lahko bi kaj povzeli pri avstrijskih ruralnih oz. podeželskih geografih; tako so močni, da celo vplivajo na politiko EU. Geografija ima dejavno vlogo tudi prek geografov na položajih. Verjetno bi bila zanimiva raziskava, kje vse so. Geograf je bil tudi predsednik vlade, veleposlaniki so, predsedniki uprav pomembnih podjetij, delajo v vladi pri pridobivanju sredstev EU ... S takšnimi ljudmi se neka stroka lahko promovira in umesti v javnosti. Kar je pomembno tudi pri oblikovanju sistemske politike raziskovanja. Geografi smo bili dejavni tudi pri oblikovanju raziskovalne politike pred štirimi desetletji.

Seveda je pomembno mednarodno povezovanje, tujini pa lahko na slovenskih problemih ponujamo izvirno geografsko teorijo in metodologijo in nujnost ukvarjanja z življenjskimi vprašanji. Ta pristop je obrodil sadove tudi pri osamosvajanju Slovenije in njenem umeščanju v EU. Konec koncev je Karl Rupert napisal ekspertizo za nemško vlado v prid osamosvojitvi in za Genscherja utemeljitev za priznanje slovenske samostojnosti.

Ali takšne prodornosti danes ni več?

Občutek imam, da napredovalna merila na fakultetah preveč spodbujajo medsebojno tekmovalnost in je premalo povezovanja. Premalo je povezanosti tudi med profesorji geografije na slovenskih univerzah, saj jih k temu okoliščine ne spodbujajo. Čim hitreje moraš čim več objaviti; tudi na račun kakovosti, tudi na račun zapostavljanja geografske skupnosti. Merila za napredovanje so včasih paradoksalna: če objaviš kakovosten in pomemben članek v reviji z nizkim indeksom, dobiš manj točk od kolega, ki je povprečen članek objavil v reviji z visokim indeksom. V geografskih revijah pogrešam redaktorja, kot je bil profesor Ilešič, ki te je argumentirano prepričal, da si članek popravil ali dopolnil. Čeprav včasih jezen, sem na koncu spoznal, da je imel prav in da je bil članek veliko boljši. Članki pa so spričevalo znanosti. Včasih pa ne moreš prodreti niti z dobrim članekom. Imamo strokovnjake za romsko problematiko; tema je aktualna tako za Evropo kot za Slovenijo, odziva pravega pa ni.

Ko sem bil direktor, sem vedno mladega geografa takoj pahnil v delo in mednarodno povezovanje. Tujina je dobra šola, kjer si pridobiš samozavest; tudi z nagajivostjo, kot sem si jo privoščil v nekdanji Vzhodni Nemčiji, ko sem na simpoziju, kjer so domači geografi in drugi geografi servilno govorili rusko, govoril v nemščini. Res pa je, da sem tudi v Rusiji na mednarodnih konferencah govoril rusko.

Katera so področja, ki naj jih v drugem desetletju 21. stoletja geografija preučuje?

Odnos med mestom in podeželjem; po moje se podeželje začne tam, kjer je prva njiva. Okoljski problemi. Socialna, regionalna in gospodarska, preobrazba Slovenije. Urbana geografija. Politična geografija, tu smo ujeli veter v jadra. Turizem. Povezanost in soodvisnost geografskih dejavnikov. Organiziranost geografov je prešibka, da bi povezali posamične vidike. V 70. letih je geografija to pridobila. Spomnim se razprav in bojev, ko smo se v tistem času, tudi v šolskih predmetnikih, morali bojevati za geografijo, ker je bila težnja, da jo izrinejo. Zato je pomembno, da se razvija didaktika in da spoznanja geografskih strok ves čas sproti osvežujejo pouk. Nevarnost za učitelja je, da poučuje na preteklih obdobjih, zato bi morali učitelji ves čas spremljati napredek v stroki, ga vključevati v pouk, obenem pa obvladovati lastno okolje. Učiteljski poklic je tudi nevaren, ker se učitelji staramo in postajamo ležerni in nismo več ambiciozni in sodobni. No, sam se poskušam boriti proti temu. Težavo pa vidim tudi v programski razdrobljenosti pouka geografije in natrpanosti z vsebinami, ki so mogoče obrobne, nerelevantne. Ker v razredu mora biti učitelj sodoben, in mislim, da je dobro, da na seminarje za učitelje vabite predavatelje s fakultet, da učitelje seznanjajo s sodobnimi procesi.

Lahko seževa še malo v preteklost šolske geografije?

Do leta 1960 je bila didaktika na oddelku »za zraven«, da je kdo od profesorjev dobil ure za polno obveznost; ali je slučajno imel afiniteto do poučevanja. Pravzaprav se je pogled na šolsko geografijo spremenil šele s prihodom profesorja Kunaverja na oddelek. Moj pogled je bil vedno širok in mi je šlo vedno za to, da smo na oddelku zaposlili dobre geografe, ne glede na to, katero področje so pokrivali, čeprav sem sam socialni geograf. Imel sem pa ves čas mednarodne stike, npr. z italijanskimi geografi. In ko je bil predsednik Evropske komisije Marussi, sem predlagal profesorja Kunaverja kot predstavnika Slovenije. Imel sem tudi stik s profesorjem Albrechtom, ko je bil Humboldtov štipendist. In tako je slovenska didaktika geografije postajala vse bolj prepoznavna. Doktorirala je Kolnikova, potem Resnikova in so profilirali šolsko geografijo. Znak, da je šolska geografija dobra, pa je tudi veliko študentov, ki se odločajo za geografijo. Verjetno se tega premalo zavedamo.

Prva aplikacija geografije je bila vedno šola, v šestdesetih se ji kot druga priključi urbanizem, nato regionalno planiranje. Potem so se odprle še druge zaposlitve in s tem geografija pridobiva pomen, posledično pa pridobiva ugled tudi šolska geografija. Doma sicer težko prepoznamo resnično vrednost geografije; če ne zaradi drugega, zaradi zavisti. Z mednarodnimi stiki in vrednotenjem pa dobimo realnejšo sliko. Zato sem se trudil, da bi čim več geografov tretje in četrte generacije študiralo tudi v tujini. S temi stiki so okrepili ne le šolsko, ampak tudi fakultetno didaktiko.

Zadovoljen sem tudi z učitelji geografije, ki niso uspešni samo v razredu, ampak se strokovno razvijajo in so odmevni tudi zunaj šole.

No, odmevni ste še vedno tudi vi, saj prejeli več deset priznanj in ste častni član več evropskih geografskih društev in združenj.

25 priznanj sem prejel in na vse sem ponosen. Ambasador znanosti je priznanje, po drugi strani pa tudi obveznost, da delaš na tej ravni še naprej. Pri Tischlerjevem priznanju gre za to, da se zakoplješ v neko problematiko, jo podrobno raziščeš in jo suvereno obvladaš, da si lahko komur koli verodostojen sogovornik.

Tudi borec?

Naša generacija se je morala bojevati. Ilešič nam je vračal članke in sem se izpisal in navadil. Ob tem sem pa razmišljal, za koga pišem, saj je geografija v bistvu aplikativna znanost, ob tem pa metodološka in teoretična. Mi, na žalost, pogosto dajemo prednost teoriji. Kje, kdaj in za koga bo neka stvar uporabna, nas manj zanima.

Kaj pa študij geografije na visokošolski ravni? Kako ga ocenjujete? Mogoče v primerjavi s tujino.

Slovenski študij je dober. Iz knjižnice oddelka za geografijo dobivam spiske in spremljam in lahko suvereno rečem, da je. Edino želel bi, da bi, tako kot pred 20 leti, slovenski geografi več objavljali v tujini. Mladi niso nič slabši, a se bojim, da zgubljajo prodornost tudi zato, ker na fakulteti skoraj ni več ustnih izpitov.

Dobro pa bi bilo imeti tudi več študentov iz tujine. Od teh dobiš veliko informacij. Zame se je kot koristno izkazalo vodenje koroških dijakov, mladinski tabori ... Tega je zdaj veliko manj. Moje vodenje koroških dijakov so označevali za turistično vodništvo. Jaz pa sem se od njih naučil veliko geografije. Veste, mnogi so bili iz imenitnih družin in so bili polni najrazličnejših informacij.

Pisna kultura študentov se je dvignila. Občudujem mlade in študente, ker dobro pišejo; samo Geomiks je treba vzeti v roke. Geografski učbeniki so dobri; od osnovne šole do fakultete. Dobre revije imamo.

Bi pa povezovalno vlogo Zveze geografov Slovenije morali prenesti še na znanstveno področje; povezati geografe, ki se z istim problemom ukvarjajo z več plati. Bolj smelo bi pri doktoratih morali odpirati teme, kot so obmejnost, problem planin, poseljevanje Krasa, družbeno načrtovanje ob spodaj navzgor. Premalo se geografi vključujemo v razprave o meji; na geografski način bi morali razložiti problematiko. Prepočasi reagiramo na sodobne procese, ki bi jih morali predstavljati kompleksno. In ohranjati moramo mednarodna povezanost.